

KOVÁCS SÁNDOR

HÁNYATOTT SORSÚ MAGYAR EMLÉKEK A MÁRAMAROSI-MEDENCÉBEN

Máramaros jelképe – a magyarság szent folyója, a Tisza – e megye zordon hegyei között születik, aztán a harsogó, csobogó, hegyekkel, sziklákkal kacérkodó folyó felduzzadva a Visóval egyre nyugodtabb tempót vesz fel. Jobbról a havasok vizét összegyűjtő mellékfolyók rohannak ölelésébe, szeretetteljesen hízlalják, növelik tekintélyét. Ezek az égből úgy festenek, mint egy nagy kék gereblye fogai. Az első mellékágak még szerényebb, de a továbbiak egyre inkább terebélyesebb torkolatokat hoznak létre. Ezek pedig összességében egy medencét alakítanak ki – a Máramarosi-medencét. A mellékfolyók torkolatánál jelentősebb települések fejlődtek ki, mint például Nagybocskó, Taracköz, Bustyaháza. Ez alkalommal a medence jelentősebb településeinek hányatott sorsú magyar emlékeit kutatjuk.

BUSTYAHÁZA

A Talabor torkolatánál fekvő települést, Bustyaházát (*Буштино*) okmányok először 1373-ban Balk tulajdonaként említették, majd 1389-ben már Drág birtokaként volt ismert. Hajdan a tiszai úsztatások fontos állomása volt, kincstári sószállítási hivatallal is rendelkezett. A környékbeli bányákból a sót szekereken Bustyaházára fuvarozták, ahol a szállítmányt tutajokra rakták. Ekkortájt jött létre a Tisza-parton a kincstári munkástelep, az úgynevezett Handal (*Handel*). A nagyközség északnyugati részén, az országút mentén létrejött Falu-Bustyaháza központjában a dicső múltnak állít emléket a Faúsztató(*Bokaras*)-szobor. Ma a 9 települést egyesítő kistérség központja, lakossága 8554 fő, ebből 341 fő magyar nemzetiségű.

Az anyaországhoz történt 1939-es visszatérés után, 1942. március 16-án avatták fel a Hősök Emlékművét és az Országzászlót. A *Függetlenség* című lap március 16-i számában számolt be az ünnepségről: „*Bustyaháza községben a rutének százai vettek részt az avatáson. A központ nevében vitez Kőkényessy*

Péter mondott avatóbeszédet, Koller Tibor erdőigazgató, majd az egyházak lelkészei, a tanítóóság és a község képviselői mondtak beszédeket. Felvonultak a ruszin levették is, akik az első őrséget állították az Országzászló előtt.”

A Kárpáti Híradó 1942. március 18-i számából pedig képet nyerhetünk az emlékjelről és az ünnepségről: „Két év óta várt Bustyaháza arra a lelkes ünnepségre, amely a környék társadalmának részvételével most folyt le a bustyaháza hősi emlékmű fölvatása alkalmából. A gyepből vert hármashalom közepéből emelkedik ki a kettős kereszt s mögötte mered a magasságok felé az országzászló árboca. A szentistváni kereszt közepén magyarul és ruszinul ez az írás áll: »A világháborúban hősihalált haltak emlékére 1914 – 1918.«

A közönség között ott látjuk dr. Dudinszky Béla alispánt, dr. Szabó István főszolgabíró, Tápay Miklós alezredest, vitéz dr. Kökényesi Hápka Péter országgyűlési képviselőt, Koller Béla, Simsa Andor espereseket, Isaák Imre református esperest, dr. Papp László szolgabíró, Richter János malomtulajdonost, Hatvani Viktor főjegyzőt, Koller Pál erdőtanácsost, valamint a község és környék valamennyi vezető személyiségét. Az ÉMKE-t Pikolcz Károly képviselte.

Deák János községi bíró lépett elsőnek az emelvényre, üdvözölte a megjelenteket és fölkérte Dudinszky Béla alispánt az ünnepi beszéd megtartására. Az alispán a három év előtti, felejthetetlen márciusra emlékezett vissza, amikor Kárpátalja házára, emlékműveire újból rákerült a magyar trikolor.

Simsa Andor görögkatolikus esperes beszéde után Isaák Imre técsői református esperes a zászlóhúsról elmélkedett beszédében. Ezután Bartos Gyuláné zászlóánya szalaggal ékesítette föl a zászlót. Hatvani Viktor főjegyző a bíróval átvette a lobogót s a következő percben az a magasban lengett már.

Koller Pál erdőtanácsos beszéde után vitéz dr. Kökényesi Hápka Péter országgyűlési képviselő a megszállás alatt átélt érzéseiből idézett néhány emléket, majd az országzászló jelentőségét fejtegette. Ennek a zászlónak az a tulajdonsága, hogy ahol föllebben, ott Magyarország van és az is marad. Ott a jogok és kötelességek egyek. Az országzászló összefogja a különnyelvű nemzetiségeket is, akiknek egy állam szíve lükteti a vért.

A gens fidelissima eszménye ezért nem egyeztethető össze azzal, hogy Kárpátalja közjogilag külön egység legyen és így a külföldi inspirációknak az útjába kerüljön s eszköze legyen bárminő idegen politika bűnös játéknak.

Miután a különböző hivatalok és intézmények, egyesületek elhelyezték koszorújukat az emlékmű lábához, a községi főjegyző ígéretet tett az országzászló hűségének őrzésére. Fölcsendült a Hiszekegy, a kerítésekre csimpaszkodott ru-

szin gyerekek egymásután kapkodták le kalapjukat és néztek föl a diadalmasan lobogó zászlóra, amit még nem is olyan rég nem volt nekik szabad ismerniök.”

Az eredeti emlékműről nem sikerült fényképet találnunk. Sajnos ez az emlékmű sem élte túl a szovjet korszakot.

TÉCSŐ

A KOSSUTH-SZOBOR

Técső belvárosát 3 párhuzamos utca (Nezalezsnosztói, Kossuth és a vasútállomás melletti Ivan Franko) együttese alkotja. A középső, a Kossuth utca nevezetessége a névadó szobra. A técsőiek, mint hű Kossuth-pártiak, a szabadságharc ikonikus alakjának 1896. május 8-án emeltek szobrot. A bronz mellszobor Gerenday Béla akadémiai művész alkotása. Alsó részén, az alakzatot a talppal összekötő elem mélyedésében a

KOSSUTH

1848

dombornyomatú felirat olvasható. Kossuth Lajos bronz mellszobrát magasztosan kiemelve kétméteres, kettős tagolású, négyszögletes alaprajzú, fehér márványtalapzatra állították. Mindezt pedig egy kb. félméteres alapra helyezték. Így Kossuth apánk tekintélyt parancsoló magasságból jóságosan tekintett le a szemlélőre, híveire és az utókorra. A talapzat felső eleme csonka gúla formájú, kiszélesedő felső peremmel. Az alsó komponense hasábszerű, ennek a felső része enyhén csonka gúla formára karcsúsított. Utóbbi homlokzati oldalára márványtablát erősítettek, ugyanazzal a felirattal, amely a szobron is olvasható. A talapzat, amint arról az alsó részén egy felirat tanúskodik, Máramarosszigeten Jozsovits Lipót műhelyében készült.

A szobor nem mindennapi történetét legalaposabban dr. Szöllősy Tibor egykori técsői orvos, helytörténész, író kutatta fel. Tőle tudjuk többek között, hogy a szobor a világon a köztéri Kossuth-szobrok sorában a hatodik volt.

A máramarosszigeti lapok beszámolójából értesülhetünk az avatónempegről, amelyen képviseltették magukat Kossuth neves városai is: Budapest, Debrecen, Szolnok, Monok, Cegléd. Az avatáson az egykori 48-as szabadságharcosok megkopott egyenruhájukban álltak díszőrséget. Dr. Szöllősy Tibor bukkant rá, hogy az avatáson dr. Batizi Endre polgármester bakija okozott némi bonyodalmat. Ugyanis azt találta mondani, hogy a város költségén épült, amit a jelenlévők hangos nemtetszéssel fogadtak, mivel köztudott volt, hogy a polgárok közadakozása jelentős mértékben hozzájárult a szoborállításához.

1913-ban egy nagy tiszai áradás a szobrot műszaki próbatételnek vetette alá. Ezt kiállta, erről tanúskodik egy árvízszintjel a talapzatán. A 130 éves bronzszobornak azonban nemcsak az időjárás és az elemek viszontagságaival kellett szembenéznie, hanem az idegen hatalmak ellenséges bánásmódjával is. Szerencsésen túlélte a Nagy Háborút, a román megszállást. A csehek szobordöntögetési próbálkozásait is kiállta, pedig az MTI 1925. március 30-i tudósításából tudjuk, hogy a *Hlasy* című ungvári cseh lap cikkében követelte a técsői Kossuth-szobor eltávolítását. Ebben az időben a szobor mellett csörgedező patakot betonlapokkal fedték be, és szobor környéki szakaszára egy új posta is épült. Ennek okán a szobrot kb. 30-40 méterrel nyugatabbra (a mai helyére) tették át. Új helyén már nem épült magasított alap – amely a régi képeslapon még jól kivehető –, mindössze egy, a ma is látható kétlépcsős. A szobor eredeti helye jól beazonosítható az archív képeslapon a jobb oldalon lévő házhoz viszonyítva. Ez a ház ugyanis, kissé átalakítva, de még ma is áll.

A Kossuth-szobor az eredeti helyén

A kis magyar világ idején, 1940 júniusában kis parkot létesítve csinosabbá, rendezettebbé tették a szobor környékét.

1944 őszén, amikor a tatár- és török dúlás után Kárpátalját is elérte a harmadik dúlás, a „felszabadulás”, azonnal kezdetét vette a magyartalanítás,

azaz – többek között – a látható magyar emlékek megsemmisítése. A szobor második világháború utáni megpróbáltatásáról dr. Szöllősy Tibor a *Pánsíp* című lap 1994/2. számában így írt: „Egy szemtanú visszaemlékezései szerint az „új rend” megfizetett és engedelmes kiszolgálói, az úgynevezett janicsárok a Turul-emlékmű szétzúzása után a Kossuth-szobor felé vették az útjukat, azzal a nem titkolt, sőt hangoztatott szándékkal, hogy ledöntik és összetörik azt is. Csakhogy a técsőiek kiállottak mellette, megvédték büszkeségüket, mégpedig furfangos módon. Ismerve a bérencek „gyengéjét”, egy korsó szilvapálinkával fogadták őket; többször kínálták őket – túl sok biztatásra nem is volt szükség –, és végül, a harmadik vagy negyedik „sorozat” után, miközben amazok Bacchus karjába szenderülve szunnyadoztak, kicipelték őket a vasútállomásra és berakták a román határ felé induló vonat marhaszállító vagonjába. Úgy emlékeznek a helybeliek, hogy a határnál letartóztatták és bebörtönözték mindőjüket illegális határátlépés miatt...”

Dr. Szöllősy Tibor személyes közléséből tudjuk, hogy „A técsői Kossuth-szobrot Váradi-Sternberg János professzor (történész – a szerző) közbelépése mentette meg. Ez a gesztus részéről megismétlődött az 50-es évek első felében (?). Az előzmények: 1945. december 15-én Kárpátalján életbe lépett a Néptanács dekrétuma, azaz „a föld államosítására vonatkozó szovjet törvények”, amelyek értelmében megnyílt az út az elkobzott termőföldek kollektivizálása előtt. Ebben a folyamatban vezető szerepet játszott Ivan Turjanica, a megyei végrehajtó bizottság elnöke az NKVD hathatós közreműködésével, a helybeli janicsárok segítségével.

A rendelet erőszakos végrehajtása ellenérzést és ellenállást váltott ki a lakosság körében, amelyek a técsői járásban is tettelegességekkel fajultak. 1947 augusztusában Alsóapsán (Gyibrova) a fellázadt emberek meggyilkolták I. I. Cserniczko kolhozelnököt, a „felülről rájuk erőszakolt” vezetőt, kinek földi maradványait Técsőn temették el, ott, ahol valamikor a Kossuth-szobor állt (azaz az eredeti helyén). Emlékszem a hantra és a fejfára, ami gúla alakú, deszkából rótt, vörösre festett, tetején pléhből készült (kivágott) vörös csillag „alkotás volt”. Az 50-es évek elején exhumálták I. I. Cserniczko maradványait (áttemették) és egyben el akarták távolítani – ezt beszélték városzerte – a Kossuth-szobrot is, mert be akarták építeni a telket. Ekkor lépett közbe Váradi-Sternberg János tanár úr, aki nekem elmondta: a mentő érv az volt, hogy Kossuth Lajos szabadságharcos volt, harcolt a gyarmatosító osztrákok ellen...”

Sajnos az 1848-as eszménykép szobrát, felavatása után közel egy évszázaddal – a rendszerváltás utáni nyugodtabbnak vélt időkből – atrocitás érte.

1992. január 6-án, az ortodox karácsony estéjén, éppen a szeretet ünnepén éjfél körül ismeretlen tettesek a szobrot ledöntötték. A vandál cselekedet elkövetői bizonyosan készültek tettükre, mivel a rögzítőcsavarokat csak szerszámokkal lehetett leszerelni. Reggel Szöllősy doktornak szokásos reggeli sétáján az egyik idős hölgy szörnyülködve mondta, hogy a mellszobor eltűnt. A doktor úr a talapzatától mintegy 150 méterre, az útmenti árok sáros-havas pocsolyájában arccal lefelé fordítva talált rá. Az elkövetőket január 10-én elfogták. A tettesek – négy fiatalkorú, a legfiatalabb 11, a legidősebb 16 éves –, jól szituált szülők gyermekei, tettüket ittas állapotban követték el. Azért van néhány furcsaság a dologban. Dr. Szöllősy Tibor a *Magyar Hajnal* 2002/11. számában ezt ecsetelte: *„Az immel-ámmal beindult és folytatódott nyomozás azt állította, hogy a tettesek fiatalkorú betlehemesek voltak, akik alkoholos behatás alatt álltak és virtusból követték el a szobor-lopást, csonkítást. Nem vonták felelősségre őket kiskorúságuk miatt, holott nagyon sok kérdés tisztázatlan maradt. Hogy tudtak a tizenéves ittas fiatalok egymás vállára kapaszkodva vasakat hajlítani, leemelni egy 50 kilós bronz-szobrot? Mitől voltak a szobor nyakán drótkötél okozta „sebek”? Mit kerestek, kik voltak az éjszaka folyamán azok az egyenruhások, akik busszal érkeztek és leblokkolták a szobrot övező utcát? Hol voltak az ilyenkor (is) kötelező éjjeliőrök?”*

Ez elgondolkodtató és egyben elszomorító.

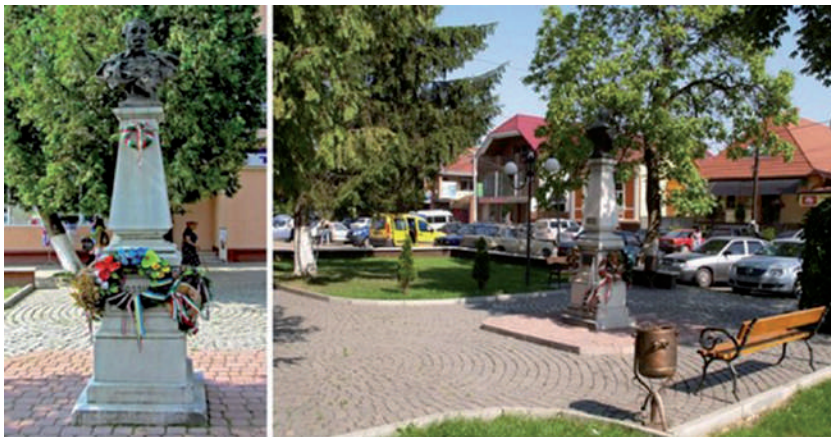

A Kossuth-szobor árván maradt talapzata és a portré ledöntve az árokban arccal lefelé 1992-ben. (Vasicsek János felvételei.)

A técsői magyarság elkötelezett hívei a szobrot megtisztították, és visszahelyezték a talapzatra.

1994. június 17-én ismeretlenek újra megpróbálták eltávolítani a szobrot. A leszerelése nem sikerült, de látható sérüléseket szenvedett. Másnap dr. Szöllősy Tibor, fia, László, Szligán Ferenc és Ajtai Sándor kőfaragó mester leemelték és renoválásra elszállították a kőfaragó műhelyébe. Ezután a milícia őrizetbe vette a restaurálást végző, köztiszteletnek örvendő mestert, kihallgatták, letartóztatással majd bírósági eljárással fenyegették. Azzal vádolták, hogy már két évvel ezelőtt is ő akarta beolvasztani a szobrot. Végül is Ajtai Sándort szabadon engedték, de megfigyelés alatt tartották. A mester, dacolva a zaklatással és a megfigyeléssel, újjávarázsolta a szobrot, majd stabilabb, erősebb tartószerkezettel rögzítették a talapzathoz. Ekkor a szobor üreges belsejébe Szöllősy Tibor az utókor számára, időtálló anyagba burkolva a szoborrongálásról beszámoló üzenetet helyezett el.

A valódi tettesekét nem kerítették kézre.

A bal oldali képen a Kossuth-szobor talapzatának alján olvasható a készítő szignója: Jozsovits Lipót M.Sziget. A jobb oldali képen a megszépült park. (A szerző felvételei.)

Técső és egyben a vidék legrégebbi köztéri magyar vonatkozású szobra a Kossuth utca kis parkjában ma is a város ékessége. Talapzatán az 1970-es árvízszintjelnek csak a helye vehető ki, nem tudni, mikor tűnt el. A szobrot 2009-ben az anyaország külügyminisztériumának támogatásával felújították, 2017-ben pedig a hozzá tartozó park is megszépült.

AZ ORSZÁGZÁSZLÓ ÉS A HŐSÖK EMLÉKMŰVE

A főutca (hivatalosan *Nezalezsnosztvi*) a római katolikus és a református templomok előtti főtérbre szélesedik ki. Itt találhatóak a város fontosabb intézményei. A cseh uralom alóli felszabadulás második évfordulóján, 1941. március 16-án a község akkori főterén Országzászlót avattak. A lobogót a técsői ipartársulat ajándékozta. A nagyszámú résztvevő (a sajtó szerint több ezres) jelenlétében lezajlott ünnepségről több korabeli újság is beszámolt. A *Magyarság* 1941. március 22-i számában így tudósított: „*Técső ősi szabad koronaváros Kárpátaljával együttes felszabadulásának második évfordulóját Országzászlóavatással ünnepelte, amelyen résztvett Máramaros vármegye egész vezetősége. Ajtay Gábor alispánnal, Purka Flavius (Jurka Fláviusz – KS) főispánnal az élen, a katonai parancsnokság képviselői és sok más személyiség. Az Ipartársulat nevében Toperczer Lajos elnök adta át az első lobogót, majd az EONB nevében dr. Szeli Sándor tanácsstag köszöntötte az ünneplő várost. D. Erdő Lajos, dr. Hapka Péterné, Gojdzits Máttyás főjegyző, valamint az összes felekezetek lelkészei mondtak még beszédeket. A »mult, jelen, jövő« nemzedéke nevében tett eskü zárta be a lélekemelő avatást.*”

*A técsői Országzászló az avatáskor és az ünnepi emelvény.
(Batizi Sándor gyűjteménye.)*

Az ünnepségről fényképes emlékalbum is készült. Az egyiket Batizi Sándor técsői születésű egykori szovjet válogatott vívó, vívómester (három nemzet – a szovjet, a magyar és a német – válogatottjának volt a vezető-edzője) őrizte meg az utókor számára. A mesternek megköszönve, ezekből a felvételekből adunk közre.

A település előjárói ezt követően régi vágyuknak hangot adva úgy döntöttek, hogy a Nagy Háború técsői áldozatainak emlékművet emelnek, s a Hősök Emlékművét az Országzászló talapzataként építik fel. A fehér színű (*valószínűleg mészkőből készült*) alkotás hármastagolós volt. A legmagasabb, középső tömb foglalta magába az árbóctartót. Homlokzatán a kőbe domború betűkkel a Nagy Háború hőseiről megemlékező félköríves, kétsoros szöveg alatt hasonló formában az **1914–1918** évszámokat faragták. Sajnos a megmaradt felvételen a szöveg hitelesen nem olvasható ki. Lejjebb fekete márványtáblán a 60 técsői hős neve sorakozott. A bal oldali tömb tetejét az Országalma díszítette. Alatta, a kötömbbe vésvé Nagymagyarország térképsziluettjét fölül az **IGY VOLT**, alatta az **IGYLESZ** felirat egészítette ki. Alul egy, a másikkal kisebb méretű fekete márványtáblán a hősök névsora folytatódott, nevezetesen 36 név. Vagyis Técső az I. világháborúban összesen 96 bátor fiát veszítette el. A jobb oldali tömb tetejét egy, a szemlélőnek jobbra néző, enyhén kiterjesztett szárnyú, a karmai között kardot tartó turulmadár díszítette. A részletgazdagon megformált madár és a tömb felső részét díszítő

A técsői Hősök Emlékműve. (Mészáros Tibor és Batizi Sándor gyűjteménye.)

*A korabeli képeslapon a técsői Hősök Emlékműve kerítéssel körülveve.
(A szerző gyűjteménye.)*

koronás címer bronzból készült. A címer alatt egy külön táblán egyetlen név szerepelt: **KOHÁN JÓZSEF 1941. IX. 5.** Ő minden bizonnyal a már dúló szovjet hadjárat técsői áldozata volt.

Így az eredeti Országzászló kiegészülve a Hősök Emlékművével a község igazi látványosságává vált. Avatását 1942. július 12-én tartották. Dr. Szöllősy Tibor a *Honismeret* 2010/5. számában közreadta az *Új Máramaros* című lap beszámolóját az ünnepségről:

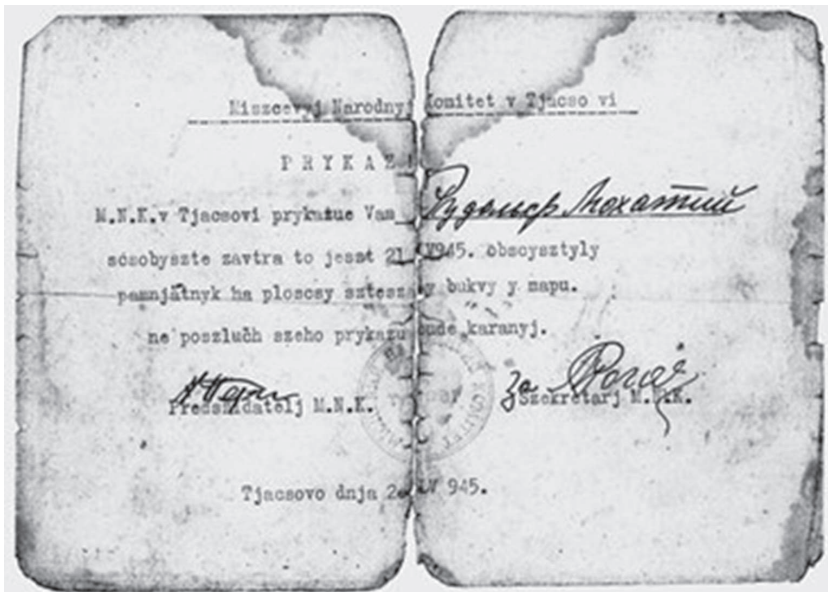
„Ismertetjük az ünnepély műsorát:

1. Reggel 6 órakor zenés ébresztő.
2. 8 órakor ünnepi istentisztelet valamennyi keresztény templomban.
3. Fél tízkor a testületek felvonulása az ünnepély helyszínére.
4. 10 órakor következik az emlékmű leleplezése a következőképpen: a) Himnusz, b) Erdő Lajos községi bíró megnyitója, c) kalinafalvi Jurka Fláviusz vármegyei főispán üdvözlő beszéde, d) vendégek beszédei, e) Antal István dr. nemzetvédelmi propagandaminiszter ünnepi beszéde és az emlékmű leleplezése, f) a résztvevők, alakulatok, egyesületek és testületek díszfelvonulása a leleplezett emlékmű előtt. Közben felhúzzák az országzászló-lobogót egész árbocra, majd következik vitéz Kökényessy Hápka Péter dr. ny. min. tan. beszéde a tűzharcosok előtt, amikor a lobogót félárbcra eresztik.

Az ünnepély a mű megkoszorúzásával és díszfelvonulással ér véget.”

A főszónok, dr. Antal István nemzetvédelmi propagandaminiszter nemzettudott erősítő beszédét áthatotta a Szovjetunió elleni hadjárat erkölcsi igazolása is.

Az emlékműkomplexum sajnos nem sokáig állhatott Técső főterén. Több forrás szerint a szovjet bevonulás után, még 1944-ben lerombolták. Ezt cáfolja az az írásos parancs, amely pontosan megőrizte az emlékmű lecsupaszításának napját: *1945. április 21.* Ekkor a Helyi Népi Bizottság elnöke és titkára büntetés terhe alatt Moháti Rudolfal még csak az emlékmű tábláit és a magyar jelképeket verette le, illetve vésette ki a kőbe faragott térképet és feliratot. Az így kiüresített emlékművet később mint a település központját „csúfító kőhalmazt” romboltatták le. Dr. Szöllősy Tibor fentebb idézett dolgozatában erről így írt: *„A helybeli janicsárok végezték a piszkos munkát az orosz gépfegyverek védelmében. A legvehemensebb pusztító G. István volt, aki kalapáccsal törte-zúzta az emlékművet; a törmeléket szekérre rakták és a Tiszába zúdították. Távollétüket kihasználva, az emlékmű mögötti házban lakó, ma híres vívőedző Batizi Sándor és öccse Béla leosontak,*

Utasítás az emlékmű feliratának és jelképeinek eltávolítására. (Ambrus Pál gyűjteménye.)

összeszedtek néhány törmelékdarabot, fölvitték házuk padlásterébe és elrejtették a meglazított padlódeszkák alá. G. István, aki másnap folytatta piszkos munkáját, felmászott a valamikori tiszti kaszinó épületének tetejére, hogy ledobja a koronás címert, megcsúszott, leesett és halálra zúzta magát.”

Batizi Sándor személyes közlésből tudjuk, hogy később, a legsötétebb korszak után, amikor keresték a darabokat, már nem voltak a rejtékhelyükön.

A szovjet éra vészterhes éveiben az emlékmű visszaállításának még a gondolata sem merülhetett fel. Az impériumváltás után, immáron Ukrajnában viszont siker koronázta a régi vágyalmot. Az emlékmű újraállításának mozzanatait Ambrus Pál nyugalmazott líceumigazgató, a técsői magyarság vezető személyisége személyes közléséből sikerült felidézni. Mivel Ambrus Pál volt a kezdeményező és az egész ügymenet motorja, az általa elmondottak autentikus forrásnak tekinthetők. Segítségét ezúton is köszönjük. Valójában Ambrus Pál kitartásának és talpraesetségének köszönhető, hogy az emlékműállítás politikai ellenszélben vezető hosszú, göröngyös útját a megvalósulásig sikeresen végigjárták.

Kihasználva a kedvező pillanatot Ambrus szorgalmazására 2006-ban a városvezetés elé terjesztették az egykori emlékmű újraállítási tervét. Erről a *Kárpáti Igaz Szó* 2010. július 20-i számában ő így nyilatkozott: „2006-ban, Ivan Kovacs személyében új polgármestere lett a városnak. Toleráns vezetőnek bizonyult. Amikor felvetettük neki, hogy a központ átrendezése, felújítása jó alkalmat biztosítana az emlékmű újraállítására, támogatta az ötletet, s biztosított: segít, amiben tud. A szervezést az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség técsői szervezete vállalta.” Az Ivan Kovacs által vezetett város tanácsának végrehajtó bizottsága 2006. augusztus 8-án határozatot hozott a Hősök Emlékművének Lenin téren (*ma Függetlenség tér*) történő helyreállításáról. 2010. június 8-án ugyanez a grémium határozatot hozott az emlékmű feliratáról és az arra felkerülő I. valamint II. világháborús hősök névsoráról.

Természetesen a városban voltak az ügynek ellenzői is, akik gáncsoskodással próbálták megakadályozni az emlékmű újraavatását. Ezeket azonban elsősorban Ambrus Pál és Ivan Kovacs talpraesett hozzáállásával sikerült elhárítani. Így 2010. július 18-án ünnepélyes keretek között felavatták az új Hősök Emlékművét.

A Krisztián Cubero által tervezett új, vörös gránitból készült emlékmű kísértetiesen hasonlít az eredetire. A magasabb, középső tömb tetején Técső város zászlaja leng. Alatta két nagyméretű fekete márványtáblán a II. világhá-

háború hőseinek névsora olvasható. A bal oldali, legalacsonyabb tömbön az Országalma, alatta két fekete márványtáblán az I. világháború hőseinek névsora. A jobb oldali tömb tetején a korabeli emlékeztető turul látható. A tömb homlokzatán, fekete márványtáblába vésvé Técső város címere. Ez alatt pedig az emlékmű küldetését hirdető felirat szövege két nyelven:

Тячівцям, які загинули
у I-й та II-й світових війнах
AZ I. ÉS II. VILÁGHÁBORÚBAN
ELHUNYT TÉCSŐIEK EMLÉKÉRE

*Az újra felépített Hősök Emlékműve. A Turul Técső címerével.
(A szerző felvételei.)*

A TÉCSŐI MAGYAR ZÁSZLÓ

A város igazi műemléke a középkori eredetű református templom. Egyik ékessége egy kalandos sorsú nemzeti színű zászló. 1997. november 3-án, a templom felújítása során, a tetőszerkezet átvizsgálásakor Forvald Sándor és Révész Bálint presbiterek a tetőtér egyik rejtett zugában egy születte ládában bukkantak erre a zászlóra és egy széles szalagra. Mindkettőt kivették a ládából, levitték és megmutatták László Károly lelkésznek. A dupla

brokátból varrott, 2×1,5 méteres piros-fehér-zöld, gyönyörű hímzésű zászlót és a 300×30 cm-es fehér brokátból készült zászlószentelési szalagot Kocsis Sándorné hímzőmester szakszerűen megtisztította és restaurálta. A zászló egyik oldalán, a fehér sávban az angyalok középcímer látható. Fölötte köríves feliratban áll a

HAZÁDNAK RENDÜLETLENÜL,

alatta pedig hasonló formában a

LÉGY HÍVE ÓH MAGYAR.

A másik oldalán, a fehér mezőbe, egy ovális alakú keretbe hímezték Magyarországot patrónáját. Fölötte a

TÉCSŐI FÜGGETLENSÉGI,

alatta

ÉS 48-AS PÁRT 1905.
ÉVBEN

felirat olvasható. Az arany rojtokban végződő szalag egyik ágára arany-szálakkal hímezték a zászlóanya nevét: **Özv. Erdő Imréné, 1906**, a másikra pedig: *a técsői függetlenségi körnek.*

*Dr. Szöllősy Tibor és László Károly tiszteletes a zászlóval a megtalálás után.
(Vasicsek János felvétele.)*

Ezt követően a református közösség úgy döntött, hogy ha már a vész évtizedeiben ez a hajlék nyújtott menedéket a zászlónak, akkor továbbra is itt legyen a helye, mégpedig az ódon templomban kiállítva. Ótus Lajos asztalosmester tartórudat készített, és a templom egykori diadalíve mellé tűzték ki. November 5-én az istentiszteleten már mindenki gyönyörködhetett benne. Azóta is az istenháza ékessége, amire büszke nemcsak a gyülekezet, hanem valamennyi técsői magyar.

Majd megkezdődött a zászló történetének kutatása. Ebben dr. Szöllősy Tibor, a református gyülekezet akkori presbitere jeleskedett. Kutatásainak eredményét közre adta *A Técsői Református Egyház története* (Técsői Református Egyház, Técső, 2000) című kiadványában. Alább ebből a könyvből többször is idézünk. Kiderítette, hogy Erdő Imre nagyapja, akit szintén Erdő Imrénék hívtak, ügyvéd volt Técsőn, s egyben ő volt a Függetlenségi és 48-as Párt elnöke is. Halála évében, 1905-ben kapták a técsői függetlenségi zászlót. Az 1906-os zászlószenteléskor nem véletlenül az ő özvegye lett a zászlóanya, s így Erdő Imréné kötötte fel az ominózus szalagot. Az unoka a történetet így adta elő: „*Ha jól emlékszem, nagyapám ellenjelöltje a választásokon Pekár Gyula volt, s ő lett a későbbi győztes is. Tisza-párti jelölt lévén, de jó politikusként igyekezett híveket szerezni a függetlenek között is, de nem kizárt, hogy a századfordulón még éppen ő is független volt.*

A zászlót ő ajándékozta a helyi szervezetnek, mert akkoriban – szüleim asztaltársasága beszélte – az a hír járta, hogy »a pesti jelölt valami zászlót hozott.« De ez csak feltételezés, mert lehetett szó bármi más lobogóról is.»

Szöllősy doktor kutatásaiból kiderült az is, hogy a zászló eredeti rúdját Varga Imre készítette. Leszármazottja, Kovácsné Varga Ilona pedig így emlékezett vissza: „*Én magam is láttam a zászlót, most felismerem. 1914-ben vagy ekörül*

A zászló két oldala. (A szerző felvételei.)

Károly király ment ki a frontra, de itt Técsőn megállót csinált. Tudták már ezt előre, azt is tudták, hogy özv. Erdő Imrénénél fog látogatást tenni. A házán a bejárati kaput és ajtót kicifrázták, kifestették, virágokkal díszítették. Volt egy felirat, melyen ez állt: Éljen Károly Király! Oda volt téve ez a zászló is.

Azt beszélték, hogy a zászlóra özv. Erdő Imréné vigyáz, nála van és nála is volt. De a háború végén, mikor már azt beszélték, hogy elcsatolnak minket, az özvegy ügyvédné magához kérte Csathó Károlyt, Rettegi Imrét és Varga Bálintot, akik a város előljárói meg presbiterei voltak, és a zászlót elvitték Tóth Imre református lelkészhez. A tiszteletes úr 1920-ban meghalt. Azóta nem hallottam semmit a zászlóról.”

A Függetlenségi és 48-as Párt 1918-ig működött. Técsőn a párt hívei Ács Lajos Sámuel vezetése alatt a cseh korszakban a Kisgazda, majd a Magyar Pártban egyesültek. Azonban a hatalom nem nézte jó szemmel a működésüket. Erre a korszakra és a zászló sorsára Dénes Béláné így emlékezett. „*Én nem foglalkoztam ezzel, de a mi házunk volt a párt központja. Besötétített ablakok, elrekeszelt ajtók mögött tartották összejöveteleiket, méltatták a nemzeti ünnepeket. Ilyenkor Samu bácsi előhozta az elrejtett zászlót is, mert a zászló nálunk volt elrejtve. Dugdosni kellett, mert a csehek gyakran zaklatták Samu bácsit, rendszeresek voltak a házkutatások. Samu bácsi halála után is nálunk volt a zászló, apósom rejtegette, csak 1939-ben vette elő, amikor már tudtuk, hogy visszatérünk az anyaországához. Akkor adta át Erdő Lajos városi bírónak, úgy, hogy a bevonuló magyar katonákat ez alatt a zászló alatt fogadta a város népe március 15-én.”*

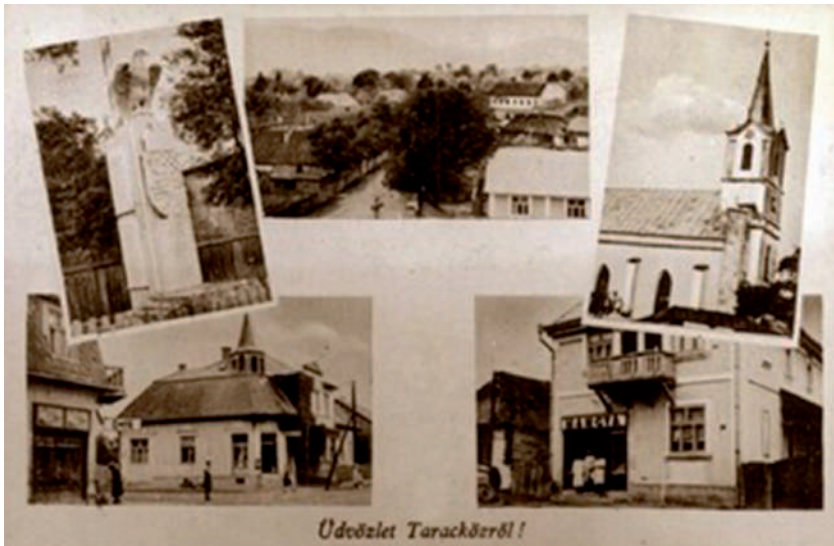
Kaszó András egy kicsit másképpen emlékezett a zászló rejtegetésére: „*1920-tól 1939-ig Kazinczi Róza, Samu bácsi testvére rejtegette a zászlót, mert Samu bácsit és társait gyakran zaklatták a csehek, meg is találhatták volna nála. Több rejtekhelyről beszéltek akkoriban, aminek egyedüli célja a besúgók megtévesztése volt. Az oroszok közeledésének hírére Erdő Lajos átadta a zászlót Hápká Péter képviselőnek és Izsák Imre esperesnek. Talán ők rejtették el a most felfedezett rejtekhelyre.”*

Hogy melyik visszaemlékezés a hitelesebb?

Talán ez már nem is olyan lényeges. A fontos, hogy a bátor magyar técsiek – ők magukat ugyanis így nevezik – nemzetük iránti elkötelezettségüket, szeretetüket még a retorzióktól való félelmükben sem adták fel, ebben a zászlóban öltött testet a magyarságtudatuk mindent felülmúló érzése, a szülőföldjüket elorozó idegen hatalom mulandóságába vetett bizalom, és egy szebb, boldogabb jövő reménysége.

TARACKÖZ

A település Országzászló Emlékművéről egy pár felvételen kívül szinte nincs információnk. Az egyik mellékelt képeslap alapján feltételezhető, hogy 1940. augusztus 20-án a Fő utcán avatták fel. Ez is a szovjetrendszer pusztításának esett áldozatul.

AKNASZLATINA

Máramaros legnagyobb ásványkincse a só. Ennek egyik központja, Sztatina a 14. században jött létre. A 18. század végén megkezdődött az iparszerű sótermelés, egymás után nyíltak a bányák (*aknák, tárnák*): 1778-ban a Krisztina-bánya, 1781-ben az Albert-bánya, 1789-ben a Miklós-bánya és a legendás nevű Kunigunda-bánya. 1804-ben tovább terjeszkedett a szlatinai bányavidék, és megnyílt a József- és Lajos-bánya, majd 1808-ban a Ferenc-bánya. A szlatinai sót a máramarosi vasút megépültéig a Tiszán úsztatták és közúton fuvarozták. Sztatina sóbányái 1913-ban a magyarországi sótermelés 16,3%-át adták.

A bányák körül kifejlődött bányásztelepülés Aknaszlatina néven vált közzismertté, míg az ősi falut Faluszlatinaként emlegették. Ma már az öszszevont település neve Aknaszlatina (Солотвино), 9 települést egyesítő kistérségi központ, lakossága 9276 fő, ebből 2193 fő magyar nemzetiségű.

ÉMLÉKJELEK A SÓBÁNYÁBAN

A 19. század végén négy bányában, a Lajos-, a Miklós-, a Kunigunda- és a Ferenc-bányában folyt sókitermelés. A bányák össztermelése évente 50 000 tonnát tett ki. A föld alatti vasúti vágányok összhossza 920 m volt. A bányák 500 munkást és 25 tisztet, altisztet foglalkoztattak. A millennium ünnepelésének évében az „E” alaprajzú Ferenc-bányában megkezdődött egy hatalmas méretű föld alatti templom kialakítása. Az ünnepi megemlékezést a *Máramarosi emlékkönyv* (főszerkesztő Várady Gábor, Máramaros-szigeten, Berger Miksa kiadása, 1902) foglalta össze:

„A hazai milleniumi ünnepek végén, mintegy epilógus, mikor az országos kiállítás is már berekesztetett, jött utolsóul az aknaszlatinai Ferencz sóbányában az ezredévi diszes emlék felavatása. November 8-ára esett a felavatás ünnepe. Villamos fény, zszindelytűz, meg apró mécs lángok világították be a Ferencz akna óriási templomát. Lépcsőn és siklón tömérdek ember szállott a bánya mélyébe. A bejárattal szemben óriási sófalon hatalmas transparent messze láthatóvá tette e felirást: »Áldás hazánkra.« A transparent felett szintén fényben ragyogott a bányászjelvény : dőlt helyzetbe állított két kalapács.

A fölékitett oltárnál Schubert Géza aknaszlatinai r. kath. lelkész mondta Doros János g. kath. román lelkész segédlete mellett a misét. Mise alatt a bányász zenekar adott elő ének melódiákat.

A sóoltár a kereszttel. (Régi képeslap a szerző gyűjteményéből.)

Az Istentisztelet után a közönség az emlékhöz csoportosult, mely száznégy méter mélységben van a föld felszínétől. E roppant mélységben, a gyémántként csillogó sótestek között, óriási márvány falazatu épületben, a napvilágtól elzárt helyen, az áhitat fohásza a szív mélyéből fakad.

A zene ekhózó dallama elcsendesült, a mormogó emberzaj elnémult és az emlékoszlopnál, Kremnitzky Amand főbányamérnök, nagy figyelemmel hallgott szónoklatban mondta el az emlékjelet leleplező beszédet. »Mindenki tudja, mindenki átérzi azt, hogy a letűnt ezer esztendő hozott a magyar nemzetnek

dicsőséget, mely majd az égig ért és hozott szomorúságot, gyászt, mely a hazát mélyebbre sülyesztette a szenvedésben, bajban, mint a milyen mélyen ez az akna van» – mondta a szónok, igen jellemzően és találóan. Az az éljen, mely e beszédre felhangzott, a legkedvesebb zsolozsma hangjaként szállott az Istenhez.

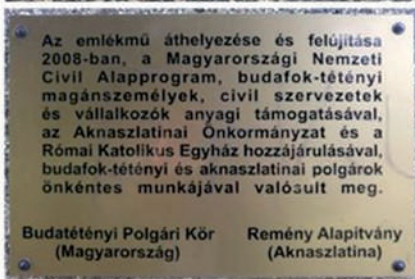
Az emléket az aknaszlatinai főbányahivatal létesítette. A sótábla két méter magas és fakeretű sóbetűs irata: »Emlékiül. 896–1896.« Doros János g. kath. román lelkész adta reá az egyházi áldást. Végén felhangzott a föld legcsodásabb, legbámulatrakeltőbb templomában az »Isten áldd meg a magyart« magasztos éneke.»

A sőüregben kialakított templom szentélyét egy hatalmas, 5 méteres sókereszt ékesítette. A sókitermelésnek köszönhetően a templomcsarnok egyre nőtt. A cseh uralom éveiben az oltárt lerombolták. A visszacsatolás után villanyégőkből kirakott felirat hirdette: „**HAZATÉRÉS 1939**”. Néhány hónap múlva a bányászok újra felépítették a lerombolt sóoltárt. Az 1940-es években a sóbazilika magassága már meghaladta a 110 m-t. A vízbetörések ezt a bányát sem kímélték. 1953-ban a menthetetlen Ferenc-bányát bezárták, és a csodálatos sótemplom örökre víz alá került.

A HŐSÖK EMLÉKMŰVE

A település legelőkelőbb része a Fürdőkert volt. A hangulatos sétakert egyik-másik épülete – mint például a Lajos-fürdő étterme vagy a zenepavilon – igen jól sikerült építészeti alkotások voltak. Nem véletlenül elevenedtek meg a régi képeslapokon is. Esténként, ünnepnapokon a Fürdőkertbe sereglettek a szlatinaiak és az itt pihenő vendégek, ez volt a település promenádja. Nem véletlen tehát, hogy 1918-ban éppen itt emeltek emlékművet a Nagy Háború szlatinai hőseinek. Az emlékművel kapcsolatosan Vajnági Sándor nyugdíjas bányász személyes közléséből kaptunk információt, amit neki ezúton is megköszönünk. Az emlékművön a következő felirat volt olvasható: **A HÁBORÚBAN MEGHALT MAGYAR HONVÉDEK EMLÉKÉRE. 1918.**

Sajnos a szovjet rendszer pusztításai, majd a sóbánya tönkretétele a fürdőkert szépségeit elsodorta. Helyét a mai 8-as számú bánya környékén kell keresnünk. Az emlékmű méltatlan körülmények közé került. Megmentését a lepusztított környezetből Vajnági Sándor kezdeményezésére a rendszerváltás után kezdték meg. Az általa létrehozott alapítvány, valamint a Budatétényi Polgári Kör összefogásával végül 2008-ban az emlékművet sikerült felújítani és áthelyezni a római katolikus templom kertjébe. Ma is ott áll.

A felújított és áthelyezett Hősök Emlékműve és táblái a római katolikus templom kertjében. (Vajnági Sándor felvételei.)

AZ ORSZÁGZÁSZLÓ

A településen 1943. június 13-án, pünkösd vasárnapján, a cseh időben épült polgári iskola előtti Horthy Miklós téren Országzászló Emlékművet avattak. Az avatási ünnepségről a *Kárpáti Híradó* június 16-án így tudósított: „A máramarosmegyei Aknaszlatina község a testvérközségek: Újpest és Salgótarján részvételével ünnepiesen avatta föl pünkösd vasárnapján országzászlóját.

Az ünnepségeket a bányászzenekar ébresztője vezette be, majd a felekezetek templomaiban tartottak ünnepi istentiszteletet. Szentmise után a menet a római katolikus templom előtti térről az országzászlóhoz vonult, ahol a zászlóavatást megtartották. A bányászzenekar a himnuszt intonálta, majd Koós Béla főbányatanácsos mondott üdvözlőbeszédet. Ezután Újpest képviselője adta át a testvérközségnek ajándékozott országzászlót, amelyet a keresztény felekezetek lelkészei megáldottak.

Az Ereklés Országzászló Nagybizottsága nevében dr. Prém Lóránt miniszteri tanácsos mondott ünnepi avatóbeszédet. Aknaszlatina község

*Az aknaszlatinai Országzászló.
(Melcer Ferenc és Nazarovics Antal gyűjteményéből.)*

Régi képeslap a szerző gyűjteményéből.

nevében Lyahovics Ákos községi főjegyző vette át a zászlót, majd Hokky Károly országgyűlési képviselő mondott beszédet.”

Az emlékmű négyszög alakú posztamense enyhén emelt talapzatra épült. Erre három oldaláról 3–3 lépcsőfok vezetett fel. A mészkőből készült posztamens homlokzati, hosszanti mélyedésében a középcímer domborműve volt látható. Tetejét a karmai között kardot markoló turul díszítette. A zászlótartót a posztamens hátsó oldalához erősítették.

Az Országzászló Emlékművet a szovjetrendszer idején bontották le. Eltávolították a lobogót, a zászlótartót, a rudat, valamint a címert és a turulmadarat. A posztamensre Lenin szobrát állították, a magyar címer helyére pedig a szovjet címer került. A szovjet hatalom letűnése után a kommunista vezért Bohdan Hmelnickij ukrán hetman egészalakos szobra váltotta fel.

Balról, az Országzászló Emlékmű posztamensén Lenin szobra, a magyar címer helyén pedig a szovjet címer. (Иван Чендей: Знайте – Тячів Рахів Ясиня, Видавництво «Карпати» Ужгород, 1966.) Jobbról, az eredeti emlékmű talapzatán ma Bohdan Hmelnickij szobra áll. (Vajnági Sándor felvétele.)